

TANITMALAR... TANITMALAR... TANIT

URSULA REINHARD - Tiage de Oliveira Pinto, Sanger und poeten mit der Laute - Turkische şık und Ozan - Veraffentlichung des Museum für Völkerkunde Berlin, Neue Folge 47, Abteilung Musikethnologie, VI, Berlin 1989, Fotoğraflı ve iki kaset ilaveli.

Ali Osman ÖZTÜRK

Türk halk turkustu araştırmalarında tartışmasız bir yer edinmiş olan Ursula Reinhard, bu alandaki faaliyetlerine bir yenisini eklemiş bulunuyor. Bilindiği gibi Kurt ve Ursula Reinhard daha önce 1955/56 ve 1963 yıllarında Türkiye'ye yaptıkları araştırma gezilerinin neticelerini biri 1965 (*Vor Seinen Husern eine Weide... Volksliedtexte aus der Sud-Türkei*, Berlin) diğeri 1968 (*Auf der Fiedel mein, Volkslieder von der ostturkischen Schwarzmeerkuste*, Berlin) tarihli olmak üzere aynı seriden iki turku koleksiyonu ve bu derlemelerle birlikte Wolfram Eberhard, Dieter Christensen ve Bela Bartok'un kayıtlarının da değerlendirildiği bir katalog (*Türkische Musik*, Berlin 1962) ve iki ciltlik, ikincisi Türk halk müziğine ayrılmış (*Musik der Türkei*, Bd. 2. Die Volksmusik, Wilhelmshaven 1984) bir eser yayımlamışlardı. Bunlar sadece en önemlileridir (K. Reinhard'ın diğer yayımları için adı geçen son eserin s. 159 vd. bakıla). Eşinin 1984 yılında vefatından sonra U. Reinhard, O'nun ilmi ve insanı açıdan son derece titiz çalışmalarını hiç aksatmadan surdurduğunu en son yayımıyla gösteriyor.

T. de Oliveira Pinto ile işbirliği sonucu hazırlanan 270 sayfalık eser esas olarak beş ana bolumden oluşuyor. İlk bolum «ozan» ve «aşık» kavramlarının anlamasını, ortaya çıkışını, ozanların ve aşıkların yine kendi eserlerinden hareketle erken dönemde, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde, Atatürk zamanında ve altmışlı

yıllardaki durumu gözler önüne seriliyor ve gunumuz Őartlılarıyla tamamlanıyor. İkinci bolum «Açıklık ve meslek» konusunu işliyor. Burada aşıklar; profesyonel, diğer mesleklerden, aşık ünvanlı olup eğlence müziği çerçevesindeki türküler olmak üzere sınıflandıktan sonra bu meslekteki yeni gelişmeler üzerinde duruluyor. Bu gelişmelerden olarak U. Reinhard, bağlamada elektro sazı deneyen Z. Livaneli'den; halka yabancı bir slupla ve avrupalı tarzda turku söyleyen R. Su'dan ve sevildiği kadar da red edilen Mahsuni Őerif'ten söz etmektedir. Bilhassa ilk iki Őair - müzisyenler buyuk Őehirlerin dışında halk arasında pek tutunamamıştır (s. 44).

Aşık olma geleneğine de (badeli, çırak) değinilen bu bolumde, mahlas sahibi olma, saz alma, köy ve Őehirlerde seyirci karşısına çıkma ve atışma gibi aşıklığın gerekleri, Murat obanoğlu ve Şeref Taşlıova gibi gunumuz aşıklarından örneklerle açıklanmaktadır. Konya'da düzenlenen «Aşıklar Bayramı» ile Kerbela'da yapılan Muharrem Bayramı'nın söz edildiği bolum, açıklık geleneğinin Türkiye'deki yayılma sahası ile sona eriyor: Buna göre Orta ve Doğu Anadolu (Sivas, Malatya; Erzurum, Kars) aşıkları bakımından zengin bogelerdir. Güneybatı'da (Muğla, Fethiye) saz alan, Őiir düzen kişilere rastlanmakla birlikte, bunların kendilerini, adet olmadığı için, «aşık» olarak görmedikleri ve zaten de aşık tarzında söylemediklerini belirten U. Reinhard, mevcut aşıkların

çoğunun alevî/bektaşî inançlı oluşuna dikkat çekmektedir (s. 63). Karadeniz Bölgesi ise hiç bir aşık çıkarmamıştır, bunun sebebi de yerleşim düzeninin farklılığı olabilir.

Üçüncü bölüm bu noktadan itibaren aşıkların mezhep özelliklerini araştırıyor. Alevîliğin doğusunda rol oynayan tarihî gerçeklerden hareketle, bunun Türkiye'deki etkilerini ele alıp, tarihi bir panorama çizilmektedir. Bu görüşü temsil etmiş olan şairlerin eserlerinde ortaya çıkan Allah inancı ve insan imajı, ızdırıp ve sevgi, ahlâk değerleri, kutsal kitaplar, Muharrem ayının 10'na tekabül eden yas törenleri ve 12 günlük oruç ve ayın-ı cem gelenekleri bu bölümün ağırlık noktalarını teşkil etmektedir.

Dördüncü bölüm tamamen aşık/ozanların müziğine ayrılmış. Aşık Şeref Taşlıova'nın 1975 tarihli, aşık makamlarının isimleriyle ilgili bildiri metnine dayananak U. Reinhard burada Kars bölgesinin, aşık isimlerine, boylara, destanlara, muhtevaya söyleyiş tarzına vs. göre sekiz makamından söz etmekte ve Doğu Anadolu'dan tespit ettiği 173 türkû/deyişin makamlarına göre dökümünü yapmaktadır; 16 azerî, 18 güzelleme, 14 Çobanoğlu, 19 yerli, 9 divan, 20 destan, 15 uzun, 18 hoş dimak, 6 Reyhanî, 3 Yanık Emrah, 12 Eşref, 2 dinli, 6 gurbet, 2 Yıldızeli, 6 Emrah ve bir kaç Güldeste, Eşref, Seyrani, Sümmani ve bilgi veremediği müferit makamlar (s. 90). Sivas ve Malatya yörelerinin makamları ise aşıklarca kabaca «nefes», «duvazda imam», «şema» ve «Hüse-yin» şeklinde tasnif edilmektedir. «Divani»ler dergâhlara bağlı olup, «Ali», «Hüse-yini» ve «Cem» makamlarını kapsamaktadır. Bütün bu aşık makamları müzik olarak belli çerçevelerde başkalaşabilmektedir ve benzer muhtevalı, farklı şiirler bunlara uydurulabilmektedir. Ancak makamların bir sınıflamasını yapmak oldukça zordur. Bu husus aşıklar için çok önemli olmakla birlikte, her aşığın bir makamdan ne anladığı farklı olmaktadır.

«Aşık/ozan deyişlerinin temel unsurları» kısmında (s. 91 vd.) bilhassa «kal-

kış» ve «iniş» bölümlerinin âşık/şairlerin yaratmalarıyla ilgisine dikkat çekiliyor. Geleneksel olanla şahsi yeteneğin birleşimi belirli formlarda gerçekleşmektedir; söz gelimi her ilk üç dize aynı bir melodi dizisi içinde seyrederken, son dize nispeten yenilik içermektedir ve bu diğer bentlerde tekrarlanmaktadır. Bu «kalkış» ve «iniş» belli bir gerilim ilişkisi içindedir (s. 91). Melodi motifleriyle formlarının nota örnekleriyle çok ayrıntılı olarak incelendiği, melodi - metin ilişkisinin irdelendiği ve örneklendirildiği bu bölümün bilhassa müzik araştırmacılarımız için ilginç ve yararlı olacağı açıktır. Değiş tipleri ve bunların şehirlere göre dağılımı, üslup farkları, bazı aşıkların deyişlerinin variantları ile kullanılan saz tipleri üzerine verilen istatistiki bilgiler konuya ayrıca açıklık getirmektedir.

Son bölüm aynı titizlikle ele alınmıştır. Burada aşık şiirinin temel yapı taşları hakkında bilgi bulmanın yanında, saniyolaruz ilk defa aşık şiiri çerçevesinde «semboller ve motifler», deyiş türleri içinde ayrı ayrı tespit edilen söz kombinasyonları ile birlikte matematiksel bir işleme tabi tutulup istatistiki bir tabela ortaya çıkarılmıştır (s. 128 vd.). Hazırlamakta olduğumuz Türk ve Alman halk türkülerinin edebi sanat eseri olarak mukayesesi konulu doktora tezi dolayısıyla gördük ki, halk türkülerimizin sembol ve motifleriyle aşık şiirinkiler, özel inanç sembolleri ve kavramları dışında tamamen aynıdır.

Eser, deyişlerin psikolojik cepheden incelenmesi ve nihayet biçimlerine, uyaklarına, muhtevalarına ve de katalog numaralarına göre ayrı ayrı tasnif edilmesiyle son bulmaktadır. Ek bölümünde metin ve nota örneklerine yer verilmiş, sözlük, bibliyografya, indeks ve iki kaset halinde hazırlanan 53 ses kaydına ait liste ile tamamlanmıştır. Başarıyla vücuda getirilen bu eserin, aşık ve halk edebiyatıyla gerek metin gerekse müzik yönüyle ilgilenen araştırmacılarımıza yeni bir bakış açısı sunacağına inanıyor ve en kısa zamanda dilimize kazandırılmasını diliyoruz.